CASTELLOLOGICA BOHEMICA 12, PRAHA 2010 str. 345–358

Dobytí hradů Rýzmberka a Starého Herštejna domažlickými husity v květnu roku 1421

Jiří Jánský

Hrady Rýzmberk a Starý Herštejn na Domažlicku spojovala obdobná úloha na jihozápadní hranici Čech. Obě fortifikace totiž střežily důležité hraniční přechody na dvou větvích řezenské cesty překračující pohraniční hvozd ve Všerubském průsmyku a na Herštejnském neboli Vranovském sedle. Mezi těmito přechody vedla Domažlickým průsmykem další větev řezenské cesty, kterou bránilo mohutně opevněné královské město Domažlice s chodským hradem.[1] Od doby vlády Přemysla Otakara II. tvořily dotčené fortifikace ve spojení s vesnicemi domažlických Chodů promyšlený systém pohraniční obrany na třech větvích řezenské cesty proti nepřátelským vpádům z Dolního Bavorska a Horní Falce. Situace se radikálně změnila na počátku husitských válek, kdy Domažlice na jaře roku 1421 opustily katolický plzeňský landfrýd a připojily se k Žižkovu táborskému svazu. Oba zmíněné hrady v domažlickém sousedství – Rýzmberk ve vzdálenosti asi 8 km jihovýchodně a Starý Herštejn asi dvakrát tolik západně od Domažlic – zůstávající v držení příslušníků strany podjednou, náhle znamenaly přímo smrtelné ohrožení husitského města. Nejenže byly sídlem nepřátelských posádek, ale také umožňovaly křižáckým výpravám snadnější průnik do českého pohraničí. Tyto skutečnosti zásadně podmínily dobytí dotčených hradů v květnu roku 1421.

Kolem dobytí hradů Rýzmberka a Starého Herštejna v sledované době ovšem zůstávají mnohé nejasnosti chronologické i věcné a tento příspěvek je pokusem o jejich částečné objasnění.

Nejprve je třeba vyjít od Husitské kroniky Vavřince z Březové (v překladu F. Heřmanského), kde se uvádí: „*... v oktávu svatodušním Domažličtí, dobyvše jedné tvrze, upálili šestnáct zemanů, které v ní zajali, ušetřivše jen Bohuslava z Ryžmberka, protože byl předtím zajatcem Pražské obce.*" (Vavřinec z Březové 1954, 171).[2] Jméno dobyté tvrze (v originále *municione*) kronikář nezmiňuje a je tedy na místě otázka, o jakou fortifikaci v okolí města Domažlic se jednalo. Chronologickým určením v oktávu svatodušním (v orig. *infra octavam*) se rozuměl týden po svátku sv. Ducha neboli Letnicích, připadajících na sedmou neděli po Velikonocích, v roce 1421 se tedy jednalo o dny 12.–18. května (k tomu srov. Friedrich 1997, 87 a 133). Podle predikátu uváděného zajatce Bohuslava z Rýzmberka připadá v úvahu na prvním místě hrad Rýzmberk u Kdyně, ač zmíněný kronikář mluví o tvrzi. Sledujeme-li však Vavřincovo pojmosloví pro fortifikace, zjistíme, že termín překládaný do češtiny jako tvrz (*municio, propugnaculum*) není v jeho textu jednoznačný a dokonce je v některých případech synonymem pro hrádek (*castellum*). Nejčastěji používá Vavřinec pro hrad termín *castrum*, jako *municio* označuje například takové fortifikace jako Okoř, Léštno, Makotřasy nebo Štěnovice.[3] Je však otázka, zda mistr svobodných umění Vavřinec z Březové, duchovní a intelektuál, působící převážně v Praze, měl vůbec nějakou představu o stavební podobě dotčeného hradu, položeného daleko od hlavního města.

Hrad Rýzmberk (*Ryžemberk, Ryzemberk, Rýzinberk, Ryzenberk, Risenberk, Rismberk* aj., něm. *Riesenberg*) vlastnila asi od roku 1403 jedna větev rytířů z Janovic erbu modro-stříbrně šachovaného břevna na červeném štítě, jejíž členové se ve své korespondenci běžně psali s predikátem „z Rýzmberka"[4], čímž docházelo a dodnes dochází k jejich záměně s rodem pánů z Rýzmberka a ze Skály erbu stříbrného poloutrojříčí na červeném štítě.[5] Tito příslušníci zakladatelského rodu hradu Rýzmberka se později psali Švihovští, Dolanští, Výrkové a Mnichové z Rýzmberka a F. Palacký je řadil do velkého rozrodu tzv. Drslaviců. Jako posledního držitele hradu Rýzmberka z dotyčného rodu uvádí A. Sedláček Břeňka z Rýzmberka, jenž byl ještě v roce 1403 patronem kostela sv. Václava

ve Zdemilech, vesnici náležející k rýzmberskému panství.[6] Jakým způsobem přešel Rýzmberk od pánů z Rýzmberka k rytířům z Janovic není jasné, zřejmě zde hrál důležitou úlohu příbuzenský vztah, neboť Jan z Janovic na Pajreku měl za manželku Břeňkovu sestru Elišku z Rýzmberka, která byla ještě r. 1409 spoludržitelkou kolatury kostela ve Kdyni (Sedláček 1935, 62 a 132).

Rody rytířů z Janovic a z Klenové erbu šachovnicového břevna, jejichž rodové hrady Janovice a Klenová na Klatovsku, vzdálené od sebe vzdušnou čarou pouhé dva kilometry a dosvědčující tak společný původ jejich držitelů, se etablovaly na jihozápadní hranici v pohraniční kolonizační vlně posledních Přemyslovců (Janovice nad Úhlavou jsou připomínány poprvé roku 1289, Klenový roku 1291).[7] Janovští z Janovic ze svého původního sídla expandovali v polovině 14. století na Pajrek a Nýrsko, kde založili větev Pajreckých z Janovic, a na počátku 15. století na Rýzmberk, kde počínaje bratry Rackem, Bohuslavem, Janem a Půtou se odštěpila větev Rýzmberských z Janovic. Jinak však Janovicové zůstali rodem výhradně pohraničním se všemi typickými atributy bojovné šlechty chudého podhůří Šumavy a Českého lesa. Málo výnosné agrární zázemí podmiňovalo u Janoviců častý vstup do žoldnéřských služeb na obou stranách hranice a tento militární styl života býval namnoze provázen loupežným kořistěním na česko-bavorských případně česko-rakouských obchodních trasách a pleněním pohraničních sídelních aglomerací. Četné vztahy Janoviců k bavorské světské i církevní feudalitě, počínaje knížaty z rodu Wittelsbachů a konče rytíři z podhůří Bavorského lesa, se vyznačovaly často až překvapující ambivalencí, nutící historika ke krajní skepsi, pokud se týká případných závěrů o nějakých trvalých „vlasteneckých" či „politických" postojích těchto hraničních bouřliváků.

Pravou esencí rodu šachovaného břevna byl i Racek I. z Janovic na Rýzmberce, který také příznačně ukončil svou velmi neklidnou životní dráhu na poli bitevním. Počátky Rackovy existence na Rýzmberku ovšem zdánlivě do obrazu drsného válečníka a násilníka vůbec nezapadají. S bratrem Bohuslavem zakládá Racek r. 1408 u poustevny „v poušti v Českém lese nad Děšenici" kapli zasvěcenou sv. Kunhutě a svěřuje ji do opatrování tamního poustevníka, kterému poskytli Janovicové domek s loukou a důchod z městečka Kdyně (Jánský 2001, 116–117). Dešenice rýzmberským Janovicům nepatřily a vzniká otázka, co je opravňovalo k založení kaple s poustevnickým domkem (eremitáží) na Prenetu. Nabízí se jediné přijatelné vysvětlení, že už v roce 1408 měli noví páni na Rýzmberku od Václava IV. zastavený Královský hvozd, jehož osu tvořila řeka Křemelná, a který k Dešenicím zasahoval od hory Vysoký stav (dnes Tetřev) u Filipovy Huti. Bohuslav byl ještě roku 1410 v přízni krále Václava, od něhož obdržel část odumřelých statků ve Strážově a Vitni, nedaleko Prenetu, jako manství královského hradu na Vyšehradě.[8] S ohledem na pozdější curriculum vitae Racka z Janovic je zřejmé, že poustevna na Prenetu fungovala jako důležitý strategický bod ke kontrole klatovské stezky vedoucí z bavorského Neukirchenu přes Nýrsko do Klatov. Zde mohla mít lapkovská družina jistého Václava Hrona, kterou si Racek z Janovic vydržoval, svůj dočasný úkryt, sklad a nocležiště při svých nekalých operacích v rozsáhlém prostoru od Prachatic až k Rýzmberku.[9] V roce 1410, tedy dva roky po založení prenetské poustevny, oznamoval Václav IV. do Pasova, že zakázal rýzmberským Janovicům napadat pasovský obchodní tranzit do Prachatic (Starý 1997, 27). Byla to zřejmě replika na stížnosti Pasovských týkající se bezpečnosti Zlaté stezky, kterou Racek Rýzmberský ohrožoval ve velmi širokém rámci svých soukromých válek. Načas dopomohlo Rackovi k rozšíření strategického prostoru na hraničních přechodech i získání spoluporučnictví nad dětmi a statkem zemřelého nejvyššího lovčího královských lesů Renwalda z Ústupenic na hradě Pušperku u Klatov v roce 1411.

Výslech dopadeného člena Hronovy družiny roku 1411 v Prachaticích nám dovoluje nahlédnout do tajného zákulisí páně Rackova na Rýzmberku: *„...Pavel Divóček poznal sě na mukách, že na silnici prachatické jal Chunrada kupcě ze Salcpurka, pobrali jemu pepř, šafrán, zázvor, pokošín, papír a jiné kupecké věci, pak potom vzeli čtrmescietma koní, ižto slovú súmarové. Těch bylo koní patnácte z Pasova a devět z Volar z vyšehradského zbožie. A to vše nosili a vodili panu Rackovi na Ryzemberk a to vše činili jeho kázáním a s jeho věděním a přitom braní bývali tovařiši vespod psaní: najprve Václav Hron, to byl vódce jich vysoký a šedivý...*" (Rožmberské kroniky 2005, 33 a 121) [11] Následuje výčet členů Hronova tovaryšstva sestávajícího z řezníka z Frymburka, kramáře z Osvračína, zvoníka z Volar, bývalého člena posádky hradu Husi, sedláků, čeledínů a řemeslnických tovaryšů – s dopadeným Divóčkem celkem 20 mužů.

Loupení na Zlaté stezce vedoucí z Pasova do Prachatic bylo jedním ze způsobů, kterým Racek z Rýzmberka vedl svou soukromou válku proti pasovskému biskupovi ukončenou mírem v lednu roku 1415. Mezitím však Racek ještě stačil válčit roku 1412 s městem Řeznem kvůli údajným dluhům a s nejvyšším purkrabím pražským Jindřichem z Rožmberka. O příčině tohoto Rackova záští vypravuje rožmberský kronikář Václav Březan, že někdy 30 let před jeho vypuknutím jeden z Janoviců sloužil pánům z Rožmberka jako purkrabí na tvrzi v Čečovicích,

ale když se vzbouřil proti své vrchnosti, byl ztrestán na hrdle.[15] Zda byla skutečně hlavní příčinou rodové msty Janoviců poprava jejich předka Rožmberky, nelze jinde ověřit, střízlivější výklad vede k rozkazu krále Václava z konce března roku 1412 vyzývajícího Jindřicha z Rožmberka, aby jako krajský popravce zakročil proti těm, kteří v Plzeňském kraji loupí a činí násilí na silnicích. Václav IV. v zmíněném rozkazu dementuje pověsti o tom, že dotyční lupiči takto řádí z rozkazu samotného panovníka a zaštiťuje se tím, že již jednal s královskými městy a panstvem o rázném zamezení těchto zlořádů.

Z Rožmberkovy stížnosti knížeti Jindřichovi Bavorskému z května téhož roku, že bavorští rytíři škodí na rožmberských panstvích, je zřejmé, že Racek Rýzmberský proti mocnému Rožmberkovi vzbouřil i své zahraniční příbuzné a přátele. Do okruhu těchto Rackových spojenců patřili na prvním místě bratři Jan, Hynek a Jindřich z Wildenfelsu, jejichž sestra Žofka byla Rackovou manželkou.[12] Rackovi švagrové drželi polovinu Janovic nad Úhlavou, ale o jejich případné majetkové držbě v Bavorsku není nic známo. Kníže Jindřich Bavorský, který dlel v době útoku bavorských rytířů na rožmberská panství u krále Václava na Žebráku, psal odtud 18. května Jindřichovi z Rožmberka, že vpád na rožmberská panství se udál bez jeho vědomí a rozkazu a nikdo z jeho družiny se plenění neúčastnil. Do pohraniční války se brzy poté zapojil Jan z Janovic na Pajreku, kterého si v květnu téhož roku Jindřich z Rožmberka proti Rackovi Rýzmberskému najal. Pajrek se podle smluvních podmínek stal pro Rožmberka otevřeným hradem, udržovaným a zásobeným na náklady zaměstnavatele. Rožmberk se vedle toho zavazoval, že bez Jana Pajreckého nebude uzavírat žádné další smlouvy a nedopustí, aby jeho klient „tisknut byl mimo běh a právo zemské".[13]

Narušení rodové soudržnosti Janoviců se Jindřichovi z Rožmberka zdařilo zřejmě proto, že manželka Jana Pajreckého Eliška z Rýzmberka, dcera Ojíře z Rýzmberka, nárokovala nějaký podíl na rýzmberském panství. Volba hradu Pajreku jako rožmberské expozitury proti nepřátelským bavorským rytířům byla vhodná k bezprostřednímu napadení bavorského pohraničí, neboť rožmberská panství sousedila s Rakouskem. Chystaná válka proti Rackovi Rýzmberskému a jeho bavorským spojencům však zůstala jenom u náběhu, neboť Jindřich z Rožmberka 28. července roku 1412 zemřel. Jedním z důsledků rodového záští Janoviců byl zřejmě příklon Jana Pajreckého k husitství, zatímco Racek Rýzmberský a janovičtí Wildenfelsové se sblížili se Zikmundem Lucemburským a vstoupili později do jeho žoldnéřských služeb. Bavorští rytíři nazývali Jana Pajreckého pravým husitou (*ein rechter Husse*), ale konfesionální rozdíly mezi Janovici je třeba brát s jistou rezervou danou specifikou regionální šlechty, která v případě potřeby se dovedla spojit proti bavorské feudalitě bez ohledu na náboženské rozdíly.

Na záští borsko-krasíkovských Švamberků proti králi Václavovi, které propuklo nejspíše na počátku roku 1413, měli bratři Racek, Bohuslav a Půta z Janovic na Rýzmberce také nemalý podíl. Když sesazený tachovský hejtman Hynek Hanovec ze Švamberka koupil se svým bratrem Janem v roce 1410 hrad a panství Třebel, začal odtud o dva roky později pustošit slavické panství lestkovské větve Švamberků, představované Bavorem a jeho bratrem Neostupem, proboštem v Týně nad Vltavou. Lestkovští Švamberkové zůstali loajální králi a žaloby na zpustošené slavického zboží se dostaly roku 1413 před zemský soud a Švamberkové z Třeble a Krasíkova byli odsouzeni k úhradě škod. Tomuto rozhodnutí se však odbojníci odmítali podrobit a téhož roku došlo k obležení Krasíkova královským vojskem, aniž víme, zda byl hrad dobyt. Současně (od června do listopadu 1413) byla obléhána Skála, kam vyslali své oddíly Pražané, Domažličtí a Klatovští. Válku králi Václavovi také opověděli švamberští spojenci Racek, Jan a Půta z Janovic na Rýzmberku, kteří se tak zřejmě poprvé dostali do válečného konfliktu s Domažlicemi a s Klatovy. Švambersko-janovická válka proti Václavovi IV. pokračovala až do července roku 1414, kdy král vzal bratry Racka, Jana a Půtu z Janovic na milost stejně jako odbojné Švamberky.[14]

O tom, že by královské vojsko také napadlo během dotyčné války Rýzmberk, nejsou žádné zprávy. Výčet válek a loupeží rýzmberských Janoviců však ukazuje, že pro královské město Domažlice představoval hrad Rýzmberk stálý zdroj neklidu a jeho držitelé byli jistě považováni za nevítané sousedy permanentně ohrožující bezpečnost obchodních komunikací a tím i prosperitu domažlických obchodníků a řemeslníků.

Před vypuknutím husitských válek také válčil Racek Rýzmberský z Janovic proti falckrabímu Janovi Neunburskému z knížecího rodu Wittelsbachů, který na sebe přivolal nenávist husitů, protože vydal uvězněného M. Jeronýma Pražského kostnickému koncilu k upálení. Ve stejné době byl Racek ve válečném stavu s rytíři Vilémem a Hansem Sazenhofery na Frauensteině a Peulsteině. Hrad Frauenstein u Schönsee, položený v blízkosti českých hranic, patřil mezi léna České koruny, ale příčina záští s jeho držiteli není zřejmá. Nejspíše souvisela s Rackovou válkou s falckrabím Janem Neunburským, proti jehož državám podnikli během roku 1418 „husité" velké tažení, při kterém bylo vypáleno a zničeno městečko Schwarzhofen i s tamním klášterem dominikánek (Nutzinger 1982, 122).[15] Poté byl napaden nově opevněný Neunburg vorm Wald, rodiště a rezidence falckrabího Jana, který se

však českým útočníkům ubránil. Toto tažení se sice s ohledem na vypálený schwarzhofenský klášter jeví jako „husitské", nicméně za hlavního iniciátora je třeba považovat katolíka Racka Rýzmberského z Janovic. Na konci roku 1418 však Racka Rýzmberského nalézáme v Pasově, kde ho král Zikmund přijímá do svých žoldnéřských služeb a vystavuje mu 31. prosince záškodní list (AČ 6, 40).[16]

V důsledku vstupu do Zikmundových služeb ukončuje náhle Racek 24. června roku 1419 své záští s falckrabím Janem Neunburským a Hansem Sazenhoferem na Frauensteině a navíc se zmíněným říšským knížetem uzavírá spojeneckou smlouvu na pět let.[17] Když asi pět týdnů poté dojde k první pražské defenestraci zahajující husitské války, stojí Racek Rýzmberský neochvějně v táboře Zikmunda Lucemburského, a ještě k tomu je jeho spojencem jeden z nejhorlivějších křižáckých vůdců přezdívaný později „Kladivo na husity", jehož državy bezprostředně sousedí s Čechami v oblasti Českého lesa. To nepochybně pro husity představovalo jeden ze silných důvodů, aby usilovali o dobytí hradu Rýzmberka.

V druhé polovině roku 1419 už Racek Rýzmberský vede válku proti husitským Klatovům s falckou respektive bavorskou podporou. V blízkosti dotčeného města se mu podaří zajmout kněze Jana Nákvasu, kterého prodává Bavorům. Když se zajatý kněz nechce zříci podávání pod obojí způsobou, je krutě zmučen a poté upálen.[18] Tak na česko-bavorském pomezí vzplála první mučednická hranice náboženské nesnášenlivosti. Měly ji následovat hranice na hradech Rýzmberku a Starém Herštejně.

Zřejmě ještě za Rackova života, snad někdy v září roku 1419, dorazili do poustevny sv. Kunhuty na Prenetu někteří mniši poustevnického kartouzského řádu, vyhnaní ze svého kláštera v Praze na Smíchově. Nenávidění kartuziáni, kázající v Praze proti Viklefovu učení a podávání podobojí, měli smutný primát v dějinách českých klášterů. Jejich smíchovská kartouza padla jako první oběť husitského běsnění již 17. srpna 1419, den po smrti krále Václava IV.[19] Ochrana kartuziánů v eremitáži Královského hvozdu nepochybně posílila již tak vyhrocené nepřátelství příznivců Husova učení proti rytířům Rýzmberským z Janovic. Důsledky se měly vzápětí dostavit. Pomsta husitů dostihla Racka Rýzmberského v známé bitvě u Vyšehradu 1. listopadu 1420, tedy za necelý rok po Nákvasově upálení. S mnohými českými a moravskými pány zde byl Racek nemilosrdně umlácen cepy, podle Vavřince z Březové byli Zikmundovi oddaní páni *„jako vepři ukrutně zahubeni a ihned ze všeho brnění a šatů až po spodky vysvlečeni..."* (Vavřinec z Březové 1954, 66).

Po Rackově smrti drželi hrad Rýzmberk jeho bratři Bohuslav, Jan (Janek) a Půta. Bohuslavovi zapsal král Zikmund 21. prosince 1420 v Litoměřicích Cháchov, Tymákov, Mokroušov (vesměs vsi metropolitní kapituly), Radonice (u Kdyně) a Rozděš (vsi ostrovského kláštera) částečně za obranu těchto vsí a částečně za služby a škody ve výši 800 kop grošů, které utrpěl nebožtík Racek v královych službách. Bohuslav píšící se v Zikmundově listině seděním na Janovicích[20] se patrně také stal poručníkem sirotků po Rackovi, totiž Racka II. a dvou dcer neznámého jména. Ze Zikmundovy listiny je tedy zřejmé, že Bohuslav po svém bratrovi převzal bojový prapor ve válce proti husitům.

Koncem listopadu roku 1420 se nacházel Žižka se svými tábory v Klatovech a podle F. A. Hebera zaútočil také na rýzmberské panství, samotný hrad měl však husitskému útoku odolat.[21] O pustošení rýzmberského panství případně o obležení Rýzmberka Žižkovými tábory však nenacházím žádné doklady, nepřímo se o tom dá usuzovat pouze ze zmíněné listiny krále Zikmunda. Druhou možnost Žižkova napadení hradu Rýzmberka představuje přelom let 1420/1421 na začátku prvního tažení proti plzeňskému landfrýdu. 23. prosince 1420 máme Žižku doloženého v Táboře a teprve asi 6. ledna 1421 se první hejtman táborů objevuje u Chotěšova nedaleko Plzně. Žižkův itinerář mezi Táborem a Chotěšovem neznáme, a tak nelze vyloučit možnost postupu táborů po silnici spojující Klatovy a Domažlice, kterou hrad Rýzmberk ohrožoval. Tažení táborů k Chotěšovu a jeho dobytí 18. ledna (Hlinomaz 2009, 61) podnítilo pivoňského převora Jana k tomu, že nechal na hrad Starý Herštejn přenést klášterní poklad a veškeré cenné věci a posílil herštejnskou posádku o klášterní pacholky (Heber 2002, 396).

Na rozdíl od Rýzmberka víme o hradu Starém Herštejnu po celé půlstoletí před husitskými válkami velice málo. Jenom Bohuslav Balbín připomíná, že před začátkem husitských bouří rok co rok docházeli Italové do okolí Starého Herštejna sbírat drahé kameny, které potom umělecky zpracovávali. Chronologicky nejasné jsou údaje augustiniánského historika A. Kunzelmanna, že snad již na počátku roku 1419 nutili husité v Domažlicích mnichy svého kláštera k přijetí husitské víry, což bylo odmítnuto. Následovalo napadení kláštera a jeho vypálení, při čemž měli někteří domažličtí augustiniáni zahynout. Ostatní hledali útočiště za hranicemi nebo na Starém Herštejně (Kunzelmann 1972, 152). K těmto Kunzelmannovým údajům ovšem chybí doklady z pramenů české provenience. Nesporné však je, že v Domažlicích ještě před vypuknutím husitských válek existovala velmi aktivní skupina náboženských horlivců nakloněných reformaci. Už v roce 1416 musel král Václav důrazně zakazovat

měšťanům v Domažlicích náboženské rozbroje. Panovníkovy hrozby však měly zřejmě jen dočasný účinek, neboť domažličtí radikálové se od konce července roku 1419 účastnili chiliastických poutí na horu Tábor u Bechyně (a patrně i jiných „poutí na hory") a krátce po smrti krále Václava je nalézáme společně s klatovskými, plzeňskými a sušickými husity na předem domluveném shromáždění v Žinkovech, odkud ozbrojené houfy z jižních a západních Čech vedené knězem Václavem Korandou, Břeňkem Dolanským z Rýzmberka a Janem Valkounem z Adlaru vyrazily asi 7. listopadu 1419 na Prahu.[22]

V této rozbouřené době sídlil na hradě Starém Herštejně Fridrich Elsenberk z Hirnheimu z rodu, jehož členové patřili k fojtům a fundátorům blízkého kláštera augustiniánů eremitů v Pivoni a měli v klášterním kostele svou hrobku. Elsenberkové však zřejmě nedrželi herštejnské panství celé, ale dělili se o něj, neznámo v jakém rozsahu, s pražským arcibiskupstvím.[23] Českým metropolitou byl v sledované době Konrád z Vechty. Tento rozhazovačný prelát se stal arcibiskupem (1413–1421, † 1431) jako velký protegé krále Václava. Původem saský šlechtic začal Konrád svojí kariéru jako dvořan, člen královské rady a osobní králův lékař, mimo to byl roku 1401–1405 nejvyšším mincmistrem, pak v letech 1405–1412 podkomořím královských měst, mělnickým a boleslavským proboštem a v letech 1410–1413 biskupem olomouckým. Představoval typického dobového mnohoobročníka a hrad Starý Herštejn s příslušenstvím se stal pro něho pouze objektem vhodným pro umoření dluhů. A tak se stalo, že nominálním držitelem našeho hradu se stal bohatý Petr Ebrzvín z Hradiště původem z patricijské plzeňské rodiny. Někdy před rokem 1420 obdržel zástavní listiny arcibiskupa Konráda na Horšovský Týn (20 kop platu) a Starý Herštejn (635 kop grošů dluhu).[24] Rozdíl proti původní ceně Starého Herštejna z roku 1331, to jest 1000 kop grošů, ukazuje na to, že Petr Ebrzvín dostal zřejmě jenom část hradu a hradního panství, zbylou drželi stále Elsenberkové.

O Starém Herštejnu se také dovídáme z doby krátce po arcibiskupově zástavě z erbovní listiny krále Zikmunda datované 27. července roku 1420, na základě které získávají Petr a Pavel Ebrzvínové z Hradiště polepšení erbu po vymřelých rytířích ze Starého Herštejna. Zikmundova dochovaná listina je z mnoha ohledů významná. Zde se poprvé Herštejn nazývá Starým, v latinské dikci *Antiquus Herstein*, a je určena jeho teritoriální příslušnost. V listině je doslova řečeno *„in districtu Pilsnensi Regni nostri Boeme"* (v kraji Plzeňském našeho Království českého).[25] Listina byla v nedávné době opět zkoumána a bylo zjištěno, že erb, který není v dokumentu vůbec popsán, byl do listiny domalován dodatečně až někdy v druhé polovině 16. století. Na modrém štítě je zde stříbrný liliový triangl, klenotem je polopostava neoděné, bezruké, hnědé a zlatovlasé panny s copem a zlatou korunou na hlavě. Ebrzvínové neboli Ebersweinové z Chotíkova a později z Hradiště byli původem patricijská plzeňská rodina, která vlastnila již ve 14. století statek Chotíkov u Plzně. Mezi prvními členy rodu nalézáme Petra, rychtáře z Kralovic, který má již v roce 1357 na své pečeti liliový triangl, což znamená, že v erbovním znamení nedošlo roku 1420 k žádné změně. Erb na Zikmundově nobilitační listině je ovšem zcela totožný s erbem německého rodu rytířů z Ebersteina, a také jsou zde dotyční Petr a Pavel Ebrzvínové nazýváni *de Ebersstein*.[26]

Ebrzvínové měli zřejmě velkou touhu se stát nobilitovanými hradními pány a tomu jim dala příležitost korunovace krále Zikmunda ve svatovítské katedrále na Pražském hradě 28. července 1420, tedy právě následující den po vystavení erbovní listiny. Zikmund byl korunován arcibiskupem Konrádem v chvatně inscenovaném rituálu, o němž Vavřinec z Březové píše: *„... král Zikmund na Pražském hradě za přítomnosti jen neplného počtu pánů i pražských konšelů korunován na českého krále a pasoval tam mnoho nových rytířů, kteří předtím neukázali naprosto žádný rytířský čin pro obecné dobré. A tak byli od lidu nazváni rytíři ne pravými, nýbrž malovanými."* Mezi těmito „malovanými rytíři" byli nepochybně i bratři Ebrzvínové a Petra Ebrzvína můžeme s jistou nadsázkou označit jako „malovaného majitele" Starého Herštejna. Otázkou totiž zůstává, zda v důsledku rozbouřených poměrů získal Petr Ebrzvín hrad Starý Herštejn skutečně do přímého držení, neboť o tom není jediná zmínka. K vzestupu Ebrzvínů jistě napomohlo i jejich spříznění s katolickým panským rodem Kolovratů. Petrovou manželkou se stala Eliška Bezdružická z Kolovrat, dcera Purkarta z Kolovrat na Bezdružicích. Hlavním sídlem Ebrzvínů byla již roku 1420 tvrz v Nekmíři u Plzně, na níž měla Eliška z Kolovrat také zapsáno věno. Arcibiskupské listiny na Starý Herštejn (tedy nikoliv herštejnské panství) odkázal později Petr svým synům Bernartovi a Purkartovi[27], což nepřímo dokládá, že Ebrzvínové se v sledované době ke skutečnému držení hradu a jeho příslušenství nedostali. Mimoto k úžasu celého království rezignoval arcibiskup Konrád z Vechty na svůj úřad 21. dubna 1421, tedy krátce před dobytím Starého Herštejna, a přihlásil se ke čtyřem artikulům pražským, čímž byla zpochybněna majetková práva Ebrzvínů. Byla to jistě i velká výzva pro domažlické husity, aby arcibiskupské statky ve svém okolí „sekularizovali".

Mezi hradem Starým Herštejnem a pivoňským klášterem augustiniánů poustevníků, vzdáleným od hradu něco málo přes dva kilometry, existovaly silné vazby, které v případě Elsenberků již byly dotčeny. Po vypuknutí

husitských válek ovšem nabyl Starý Herštejn pro pivoňský konvent zcela mimořádného významu jako útočiště a ochranná válečná základna.

Obutí augustiniáni jistě nepředstavovali žádnou výjimku mezi ostatními církevními řády v našich zemích, pokud se jednalo o nenávist příznivců Viklefova a Husova učení. V dubnu roku 1420 byli vyhnáni augustiniáni od sv. Tomáše v Praze, 9. května téhož roku byl spálen konvent a v červnu kostel sv. Tomáše. Tyto události a již zmíněné zničení augustiniánského kláštera v Domažlicích předznamenaly brzký neblahý osud pivoňského kláštera a Starého Herštejna.

Král Zikmund Lucemburský projevoval oprávněné obavy o pivoňský klášter a 9. února 1420 zapsal klášterní vesnice Nový Kramolín, Vlkanov, Mlýnec a Zámělič bratřím Janovi řečenému Gutštejn (*Kučtajn*) a Martinovi Rochcovi z Otova (*z Votavy*). Tito zemané působící v žoldnéřských službách Zikmundových sídlili v Otově asi 7 kilometrů východně od Pivoně. Rochcové z Otova měli v erbu tři husí krky (hlavy) jako jejich příbuzní Púchovští z Příchovic. Jak přišel Jan Gutštejn ke svému přízvisku, které dodnes mate genealogy zaměňující vladyky z Otova za pány z Gutštejna, je mi neznámé. Příbuzný rod vladyků z Újezda (Újezd sv. Kříže u Hostouně) s erbem dvou husích krků užíval rovněž přízvisko Gutštejn (1382 *Jessek dictus Gutsten a Wenceslaus dictus Gutsten*). Bratři z Otova měli za povinnost s dvaceti ozbrojenci bránit pivoňský klášter proti husitům, ale tento úkol byl zřejmě nad jejich síly. Následující mlčení pramenů o bratrech Janovi Gutštejnovi a Martinovi Rochcovi z Otova lze jistě dát do přímé souvislosti s květnovými událostmi roku 1421 na Starém Herštejně a Pivoni, jak dokládá E. Maur.[28)]

Ač se pivoňský klášter pro svou odlehlost vyhnul první vlně husitského ničení klášterů, pohroma ho neminula na jaře roku 1421. Ještě v březnu dotyčného roku uzavíraly Domažlice jako člen plzeňského katolického landfrýdu příměří s husitskou stranou a jednou z podmínek tohoto příměří bylo tolerování husitských kněží ve městě. Vlivem radikálního chiliastického kněze Matěje Vlka[29)] však došlo zakrátko k převratu, po němž se město začlenilo do táborského svazu. Podle Valentina Weidnera byl pivoňský klášter vypálen domažlickými husity roku 1421 na den sv. Moniky,[30)] jejíž svátek podle augustiniánů spadal na 4. květen. Toto datum má svou váhu, neboť sv. Monika jako matka sv. Augustina měla významné místo v řádovém panteonu a v pivoňském kostele měla i svůj vlastní oltář. Konečně kdo mohl lépe znát datum vypálení kláštera v Pivoni, než samotní pivoňští augustiniáni? Možná si domažličtí husité vybrali svátek sv. Moniky, spadající dotyčného roku právě na neděli, zcela záměrně, neboť věděli, že v klášteře se budou konat slavnostní bohoslužby. Téhož dne před napadením kláštera dobyli husité Starý Herštejn, kam okolní šlechta uschovala poklady z kostelů, a upálili zde podle Zachariáše Theobalda sedmnáct zajatých papeženců, mezi nimi několik patres, jak dodává dokument k sedmisetletému jubileu Pivoně.[31)] Zmíněný Theobald o této události píše: *„Osm dní před letnicemi dobyli Domažličtí zámek Hirschstein nedaleko Romsperga, kde upálili sedmnáct papeženců. Odtud táhli do kláštera Stock (Pivoň), který zničili a zabrali.“*[32)]

Z Theobalda zřejmě vychází i Bohuslav Balbín, jenž ve svých Miscellaneích píše o dobytí Starého Herštejna dokonce dvakrát, avšak s poněkud zmatenou datací. V pamětihodnostech českých hradů (III. kniha) vypráví o události v překladu H. Businské následovně: *„HIRŠTEJN či HERŠTEJN, hrad u Poběžovic, vyčnívá nad rozsáhlými lesy. Roku 1421, osm dní před svatodušními svátky, tedy 17. května, byl dobyt Domažlickými. Odehrálo se tam kruté divadlo: katolíci, kteří se do hradu uchýlili, zahynuli na hranici.“*(Balbín 1986, 270). Zde zřejmě Balbín chybně spočítal datum, neboť Letnice připadaly v roce 1421 na neděli 11. května. Ve IV. knize líčí Balbín tutéž událost obšírněji: *„Roku 1421 osm dní před letnicemi dobyli domažličtí kacíři silně opevněný hrad (arcem munitissimam), kam s důvěrou mnozí ze šlechty a kněží odvezli umělecká díla z kostelů, Hirštejn u Ronšperka v plzeňském kraji, a v něm sedmnáct katolíků a mnohé zbožné, jak svědčí věrohodná zpráva, upálili, poté vypálili pod kopcem ležící proslulý pivoňský klášter.“*[33)] Osmý den před Letnicemi připadal v sledovaném roce na 3. května 1421, tedy na vigilie (předvečer) svátku sv. Moniky.

O dramatických květnových událostech r. 1421 na Domažlicku ovšem píše také, jak již bylo uvedeno, Vavřinec z Březové, jenž na rozdíl od Theobalda a Balbína byl současníkem námi sledovaných dějů. Konfrontujme tedy nyní Vavřince z Březové s pozdějšími prameny. Začněme Janem Beckovským, jenž ve své Poselkyni příběhův českých píše: *„Hrad Ryžmberk Domažličtí opanovali. Tu Žižkavau ukrutnost oblíbice sobě Domažličtí tehdejšý kacýři y hned měsíce máje k Rožmberku* (správně Ryžmberku) *hradu pánům Švihovským patřícímu tři čtvrti míle od Domažlic pospýšili, k němu šturmovali, mezi jinými bojovníky na tom hradu zahynulo 16 katolických pánů stavu rytířského velmi slavných. Ten hrad v Plzeňském kraji 16 mil* (od Prahy) *na vysokém vrchu nyní stojí pustý, blízko něhož velké krveprolití se stalo, jakž doleji se o tom jedná.“*(Beckovský 1879, 678). Beckovský sice plete pány Švihovské z Rýzmberka s rytíři Rýzmberskými z Janovic, nicméně jeho údaje se v zásadě zdají být věrohodné.

Nemůže jít o záměnu se Starým Herštejnem, neboť na jiném místě Beckovského Poselkyně čteme: *„Herstein jinák Hirštein blyz Rosenburgu (správně Rýzmberku) mezi velkými lesy pustý stojí, jeyž Domažličtí osm dní před Letnicemi dne 17. máje 1421 dobyli."* (Chybné datum o dobytí Starého Herštejna převzal Beckovský zřejmě z Balbína, aniž si ho v kalendáři ověřil.) Beckovského údaje o dobytí Rýzmberka pocházejí evidentně z Husitské kroniky, navíc je tu vlastně jen lokalizace Vavřincovy *municio*. Zda si Beckovský hrad Rýzmberk domyslel z logiky událostí, nebo se opřel o nějaký dnes už neznámý pramen, už asi nezjistíme. O zpochybnění Beckovského zprávy o dobytí Rýzmberka se „zasloužili" historičtí topografové J. Schaller a po něm J. G. Sommer. Oba udávají, že Rýzmberk byl dobyt samotným Žižkou, Sommer ještě navíc připisuje Žižkovi zničení kláštera v Pivoni[34] což je evidentně chybné. Žižkovo dobytí Rýzmberka se však r. 1847 dokonce dostalo i do zeměpisného lexikonu Rakouského císařství (F. Raffelsperger, Allgemeines geographisches Lexikon des Oesterreichischen Kaiserstaates). Jestliže si zjistíme Žižkův itinerář v kritické době svatodušního oktávu, dojdeme k závěru, že proslulý dobyvatel českých hradů skutečně nemohl v této době na Rýzmberku být. Na tažení ve východních Čechách před spojeným vojskem pražanů a táborů vedených Žižkou kapitulovala Chrudim 28. dubna 1421, poté před 2. květnem se Žižkovi podrobila Polička, krátce nato i Litomyšl. V rozmezí 6.–8. května následoval útok na Jaroměř, která odolávala do 15. května téhož roku (SLT 2003, 21, pozn. 94). Podle V. V. Tomka byl Žižka 9. května u Jaroměře a 20. či 21. května, kdy hrad Rýzmberk již byl dobyt, u Litoměřic, tedy na opačném konci Čech.[35] Badatelé oprávněně kritizovali Schallerovy a Sommerovy údaje a tak nakonec bylo z vaničky vylito s vodou i dítko. Počínaje A. Sedláčkem se dodnes kastellologové o dobytí Rýzmberka v květnu roku 1421 vůbec nezmiňují, případně jako E. Maur a po něm i sám autor této studie mylně vztáhli Vavřincovu zprávu ke Starému Herštejnu.

Shrňme tedy, že zprávy o upalování katolíků na Starém Herštejně a na Rýzmberku se liší jednak v chronologii, jednak v počtu upálených, a také tím, že Vavřinec z Březové hovoří jen o upalování zemanů a nikoliv duchovních osob. Silným argumentem, kterým Vavřincovu nejmenovanou „tvrz" můžeme spojit právě s Rýzmberkem, je osoba zajatého Bohuslava z Rýzmberka, přesněji Bohuslava z Janovic na Rýzmberku. Ten, jak již bylo zmíněno, byl bratrem Racka Rýzmberského z Janovic, který padl ve službách krále Zikmunda 1. listopadu 1420 v bitvě u Vyšehradu. V této bitvě byl zřejmě Bohuslav zajat a propuštěn na revers zaplacení výkupného. Za pouhý půlrok se však dostal opět do spárů husitů a mohl děkovat Štěstěně a pražanům, že unikl hranici. Zdali byl pražanům vydán a výkupné zaplatil se však nikde nepraví. Finančně na tom patrně nebyl špatně, neboť ho nalézáme v seznamu věřitelů krále Zikmunda 23. srpna 1422, kdy společně s bratrem Janem získává zápis na Královský hvozd. V září roku 1423 již vyjednával Bohuslav ve Straubingu s bavorskými diplomaty o využití svého hradu Rýzmberka proti husitům (Jánský 2001 b, 161–162).

K jmenovitému určení osob upálených na Rýzmberku či na Starém Herštejně však nemáme jediný doklad. V případě Starého Herštejna můžeme pouze spekulovat o tom, zda byl upálen převor Jan z Pivoně, jenž se připomíná naposled v roce 1420, či někteří vladykové z Otova. Na základě Maurovy zevrubné analýzy Žižkova listu Domažlickým však můžeme s velkou pravděpodobností započítat mezi upálené Jana z Otova řečeného Kučtajn a patrně i jeho bratra Martina řečeného Rochce.[36] Vlastníci Starého Herštejna Fridrich z Elsenberka a jeho synové unikli upalování na Starém Herštejně nejspíše proto, že se v té době uchýlili do Horní Falce. Na upálení mnoha pivoňských augustiniánů vzpomíná dokument k sedmisetletému výročí založení pivoňského kláštera, aniž by však byly tyto oběti náboženské nesnášenlivosti jmenovitě určeny.[37]

Archiv kláštera byl podle domažlického děkana K. Hájka uschován v Brodu, míněn je patrně Brod za Lesem neboli Furth im Wald. Proč pivoňští augustiniáni neuschovali své listiny před husity v bližším Waldmünchenu bylo zřejmě podmíněno tím, že vztahy kláštera k rýnským falckrabím, kterým Lesní Mnichov náležel, byly již před husitskými válkami velmi napjaté.

Návrat Elsenberků na Starý Herštejn a pivoňských augustiniánů do zdevastovaného kláštera již v roce 1422 umožnil zřejmě tuhý odpor plzeňského landfrýdu proti Žižkovu tažení do západních Čech v dubnu a květnu dotyčného roku. Žižka zahájil tažení dobytím Žlutic 12. dubna, odtud postupoval na pomoc hradu Krasíkovu neboli Švamberku, jehož husitská posádka byla obléhána vojskem plzeňského landfrýdu. Žižka vybavil Krasíkov z obležení a navíc dobyl blízký hrad Gutštejn, na němž zajal 150 jízdních. Norimberská rada oznamovala 8. května do Ulmu, že Žižka dobyl několik hradů, ale neuvedla je jménem, takže není jasné, které další katolické posádky kromě Gutštejna neudržely své pozice. Po dobytí hradu Gutštejna a jiných fortifikací na počátku června se však již Žižkovi přestalo dařit. Útok na Stříbro byl odražen Hanušem z Kolovrat a následný husitský útok na Horšovský Týn se také nezdařil. Obranu biskupského města a hradu řídil zdařile tamní purkrabí Zdeněk z Drštky. K osvobození Horšovského Týna organizovali falckrabí Jan Neunburský a jeho bratr Ota Mosbašský vojenské tažení a vyžádali

si k tomu ještě pomocný sbor z Norimberka. České prameny falcký zásah sice nezmiňují, ale spolehlivý bavorský kronikář Ondřej Řezenský uvádí, že husité odtáhli od Horšovského Týna ještě před příchodem hornofalckých posil.[38] Účast Fridricha Elsenberka z Hirnheimu v bojích z husity se jeví velmi pravděpodobná, ale z údajů bavorského historika J. F. Schuegrafa je známo jen tolik, že Fridrich zemřel za neznámých okolností 16. srpna 1422 a byl pohřben v pivoňském klášteře. Na náhrobku bylo vedle data úmrtí uvedeno, že Fridrich byl synem Heinricha z Hirnheimu. Na rozdíl od Fridrichovy manželky Otilie nezmínili pivoňští augustiniáni na funerálních památkách žádné dobročinné aktivity tohoto druhého Elsenberka na Starém Herštejně. Z uvedených sporých zpráv lze soudit, že s pomocí hornofalckého vojska se Elsenberkové vrátili na Starý Herštejn a augustiniáni do svého kláštera. Fridrich I. zanechal vdovu Otilii ze Seyboldsdorfu a děti Hanse I., Viléma a Benignu, jejímž manželem se stal hornofalcký rytíř Vilém Sazenhofer.[39] Můžeme tedy uzavřít, že během května roku 1421 dobyli domažličtí husité dva hrady ve svém sousedství. Nejprve 3. či 4. května hrad Starý Herštejn v držení Fridricha z Elsenberka a poté mezi 12.–18. květnem hrad Rýzmberk v držení Bohuslava, Půty a Jana Rýzmberských z Janovic a upálili na nich více než 33 osob. Na dobytí obou hradů se osobně Žižka evidentně neúčastnil respektive účastnit nemohl. Domažlice však tvořily nejzápadnější a tedy strategicky velmi důležitou výspu táborského svazu proti katolickému plzeňskému landfrýdu a dobytí zmíněných hradů bylo bezesporu plně v Žižkových intencích, ne-li přímo z jeho popudu. Zde je třeba připomenout, že z devíti zachovaných Žižkových listů byly jediné dva zaslány týmž adresátům: *Statečným hauptmanům a obci města Domažlického, bratřím milým.* V druhém z nich datovaném 11. září 1422 na Orlíku připomíná Žižka válečné zásluhy domažlických husitů: *Pomněte na váš první boj, ješto ste malí proti velikým, nemnozí proti mnohým, neodění proti oděným statečně bojovali a slibuje myť k vám bůhdá brzy přijedeme.* Není také bez zajímavosti, že v listu datovaném 11. června 1422 v Praze řadí Žižka ve výčtu měst táborského svazu Domažlice hned na druhé místo za Táborem.[40]

Domažličtí husité však přes Žižkovu chválu dobyté hrady neudrželi. Nevíme také, zda na dobytých hradech měli své posádky, nebo je nechali opuštěné. Žižka zřejmě svůj slib příjezdu do Domažlic nesplnil a to byla asi jedna z důležitých determinant skutečnosti, že katolická strana oba hrady v poměrně krátké době získala nazpět. V tom sehrál důležitou úlohu již zmíněný Zdeněk z Drštky, který s pomocí hornofalckých posil a sboru Hanuše Libštejnského z Kolovrat úspěšně odrazil Žižkův útok na Horšovský Týn. Rozhodujícím momentem pro restauraci katolické moci na Rýzmberku a Starém Herštejně se tím jeví útok hornofalckého vojska falckrabího Jana Neunburského na Domažlicko. Reflektuje to zmíněný Žižkův dopis z Orlíka, v němž roztrpčený táborský hejtman píše Domažlickým: *Prosím vás pro pána boha, abyšte v kázni boží jakožto synové nejmilejší trvali a nestýskali sobě, když od něho trestáni býváte. Ale rozpomínajíce se na rozmnožitele víry naší, pána Jezukrista, proti takovým zlostem, které se od těch Němců dějí, statečně se postavili, vezmouc staré Čechy, ježto zatknouce klanici za škorni, netoliko o boží při, ale i o svou bili jsou se.*

Na druhé straně král Zikmund, jistě potěšený jedním ze sporých úspěchů svých válečníků, zapsal Domažlice 23. září 1422 právě horšovskotýnskému purkrabímu Zdeňkovi z Drštky. Je však všeobecně přijímáno, že tento zástavní držitel se ke skutečnému vykonávání vlastnických práv nedostal. Na druhé straně je zarážející, že Domažlice nám v letech 1423–1424, tedy po neúspěšném Žižkově útoku na Horšovský Týn, zcela mizí z pramenů včetně Žižkova vojenského řádu. S podivnou domažlickou pasivitou kontrastuje aktivita bratří Bohuslava, Jana a Půty z Janovic, kteří v letech 1423–1425 všude na svém panství dosazují katolické faráře.[41] Pokud se týká samotného hradu Rýzmberka, ten musel být nejpozději roku 1424 již plně funkční, neboť Bohuslav Rýzmberský z Janovic toho roku uzavřel smlouvu s místodržícím bavorského knížete ve Straubingu, že dotyčný hrad jakož i sousední Nový Herštejn náležející pánům Herštejnským z Velhartic budou pro bavorskou stranu „otevřenými zámky".[42] O rok později, když vymáhal od krále Zikmunda dlužnou pohledávku neznámé výše, píše se Bohuslav ještě s predikátem *z Janovic seděním na Rizmberce,*[43] ale v roce 1427 přenechal Rýzmberk s příslušenstvím svému synovci Rackovi (II.) (Heber 2002, 358)[44] a píše se roku 1429 seděním na Janovicích. Tehdy král Zikmund Bohuslavovi a jeho bratru Janovi zapsal opět Královský hvozd se clem v Nýrsku a hamry tamtéž se všemi jejich užitky (Holý 1988, 158). Poté několik let o hradě Rýzmberku nic nevíme, až při porážce 5. křížové výpravy u Domažlic a Rýzmberka 14. srpna 1431 uvádí Starý letopisec, že křižáci *s vozy svými do lesóv bavorských a na Rýzinberk za Domažlici jsú utekli* (SLT 2003).[45] Zda se v tu dobu Bohuslav, Jan, Půta a Racek II. Rýzmberští z Janovic nacházeli na Rýzmberku, se z této ani jiné zprávy nedovídáme, rovněž není jasné, zda byl hrad jako útočiště prchajících křižáků od husitů napaden. Bratři Jan a Půta se již po zmíněné bitvě nepřipomínají a je tedy dosti pravděpodobné, že v bojích s husity za neznámých okolností zahynuli. O Bohuslavovi tvrdí F. A. Heber, že ještě roku 1434 je připomínán na Janovicích.

O hradě Starém Herštejně se od jeho dobytí dozvídáme až k roku 1428. Tehdy uděluje nám už známý falckrabí Jan Neunburský svému vicedomovi a hofmistrovi Hansi Elsenberkovi, synovi zemřelého Fridricha Elsenberka, hornofalcké sídlo Höll a lovecké právo (*wildbann*) ke Starému Herštejnu.[46] Z donační listiny nepřímo vyplývá, že nominálním držitelem hradu byl dotyčný falckrabí, avšak není zřejmé, čím byla podložena jeho majetková práva na herštejnské panství. Z dokumentu rovněž není zřejmé, zda byl v té době Starý Herštejn po dobytí roku 1421 opraven a tedy funkční. Falckrabí mohl získat Starý Herštejn právem válečným, o čemž však nejsou žádné doklady.

Nejspíše můžeme za touto změnou začleňující důležitý pohraniční hrad do mocenské sféry falckých Wittelsbachů tušit krále Zikmunda, jenž tím řešil svou insolventnost vůči přednímu vůdci křižáckých výprav do Čech. Starý Herštejn měl také zřejmě představovat důležitý strategický bod k výpadům na české území. Husitská strana na tento stav s jistým zpožděním reagovala. Na počátku listopadu roku 1429 byl odražen útok asi 300 husitů u elsenberského sídla v Höllu v těsném sousedství Starého Herštejna, při němž padlo asi 70 husitů a 27 jich bylo zajato.

Předpokládali bychom, že při tomto útoku došlo aspoň k pokusu o dobytí Starého Herštejna. Pokud však husité oblehli Starý Herštejn, byli zajisté odehnáni protiútokem jízdních oddílů Viléma III. Bavorského a falckrabího Jana do českého pohraničí 6. listopadu téhož roku. Tyto oddíly, z nichž největší je zaznamenán u Heinricha II. Nothafta z Wernberga (40 jízdních), vypálily a zpustošily nejmenované sídelní aglomerace u Českého lesa.[47] Úspěšnost hornofalcké obrany za spoluúčastí Elsenberků umožnila zřejmě augustiniánům obnovu zpustošené Pivoně (Maur 1999, 22). Už roku 1427 dosazuje pivoňský převor faráře Mikuláše do kostela sv. Jiří v Rokošíně. O obnově pivoňského kláštera a jeho fungování by nepřímo svědčil i honosný erbovní náhrobník vdovy po Fridrichovi Elsenberkovi Otilie ze Seyboldsdorfu († 8. března 1431), která byla augustiniány pohřbena v klášterním chrámu Nanebevzetí Panny Marie v Pivoni. Nápis na náhrobníku hlásal, že zemřelá vdova byla dobrodinkou kláštera, jinými slovy přispívala na jeho obnovu.[48]

V případě Starého Herštejna máme určitou jistotu o jeho funkčnosti až roku 1437, kdy se Ctibor z Volfštejna nazývá seděním na Starém Herštejně. Tento válečník katolického landfrýdu se sídlem na Hostouni (asi 8 km severně od Starého Herštejna), jenž v roce 1423 a 1424 dosazoval v hostouňském kostele katolické faráře, ubránil patrně své panství proti husitské expanzi a zmocnil se neznámým způsobem dotyčného hradu.[49] Další osudy Starého Herštejna a Rýzmberka se však již vymykají z rámce této studie.

Poznámky:

1) Nově o středověkých komunikacích přes Český les a Všerubské mezihoří E. Maur (2001, 5–39). V této studii, přinášející značný posun v bádání o zemských stezkách v sledovaném regionu, upozorňuje autor, jak malou pozornost věnují naši badatelé problémům starých cest, zvláště ve srovnání s tím, jaké úsilí se věnuje na výzkum opevněných sídel nebo zaniklých osad. Německý pendant k Maurově studii představuje práce Veroniky Hofinger (2002), s řadou map Řezenské stezky na základě archeologických výzkumů.

2) V latinském originále Husitské kroniky (Magister Laurentius de Březina 1856, 459): *Item eodem tempore infra octavam Pentecostes Domažlicenses expugnata quadam municione XVI clientes in ea captos combusserunt, soli Bohuslao de Ryzmberg parcentes, eo, quod antea erat Pragensis communitatis captivus.* V. V. Tomek (1993, 101), sice četl konec této kronikářovy věty „erat Pragensis communitatis capitaneus", ale konfrontací s Historickým kalendářem Prokopa Lupáče (Rerum Bohemicarum Ephemeris, Sive Kalendarium Historicum: Ex Reconditis Veterum annalium monumentis erutum. Authore ... Procopio Lupacio Hlawaczowaeo, Pragensia ... Pragae Anno MDLXXXIII), který cituje dotyčný údaj z Vavřincovy kroniky k 18. květnu r. 1421 *(A. D. 1421 Domazlicenses, sive Tustenses, ut annotatum reliquit M. Laurentius in suo Chronico, infra octavas Pentecostes, expugnata quadam munitione sedecim clientes veritatum Christi adversarios, in ea captos combusserunt, soli Bohuslavo N. parcentes, eo, quod antea erat Pragensia Reipublicae captivus)*, je třeba uznat za správný význam captivus tedy zajatec. Také není nikde potvrzeno, že by Bohuslav z Janovic byl ve službách některého z pražských měst. Pozměněnou citaci také nalezneme u Johanna Trajera (1862, 855), kde autor Prokopovi Lupáčovi přisuzuje znění: *Domazlicenses expugnata Ryzmberga 16 Clientes veritatum Christi adversarios combusserunt.* Trajer, který své zdroje necituje, si Rýzmberk do Lupáčova údaje dosadil buď podle vlastní úvahy, nebo snad použil jiné vydání Lupáčova Kalendáře, které mi není známo.

3) Magister Laurentius de Březina (1856, 357): *castra et castella, seu propugnacula.* Pro hrad v Říčanech (432) užívá Vavřinec z Březové současně termín *castrum* a *castellum.* Srovnáme-li s Vavřincem terminologii jeho mladšího současníka Eneáše Silvia, nalezneme zde pro takové hrady jako Karlštejn a Křivoklát pouze termín *castellum.* Kronikář Bartošek z Drahonic, jinak též vojenský profesionál, nemá rovněž jasno v terminologii fortifikací – např. pro Obořiště používá jak termín *fortalicium* (tvrz) tak *castrum* (Kronika Bartoška z Drahonic

1981, 234). Souběžnou českou terminologií fortifikací (zámek, hrad, tvrz) se zabýval F. Šmahel (1987, 57–59), kde zjišťuje, že tvrzemi byly nazývány např. Fuglhaus a Lomnice, definované v dnešní odborné literatuře jako hrady. Z toho, co víme o stavební podobě hradu Rýzmberka před husitskými válkami se dá soudit, že tehdy nepatřil mezi rozsáhlé hrady – původní hradní jádro s palácem a bergfritem měří na délku asi 30 m. K tomu srov. T. Durdík (1999, 490 ad.; 2005, 100 ad.) a Z. Procházka (2004), kde na s. 10 nalezneme pokus o hmotovou rekonstrukci hradu kolem roku 1400.

4) V roce 1414 se píší Racek I., Jan a Póta z Janovic a *Risenberka*, v listině krále Zikmunda z roku 1420 se uvádí urozený Bohuslav z *Rismberka*, v Janovicích seděním, nebo Bohuslav z *Rismberka* a z Janovic, AČ 1, 195 a 530. I v oficiálních soudních dokumentech, jako jsou Desky dvorské Království českého, díl II., druhá kniha provolací z let 1395–1410, Archiv český, díl XXXV, ed. G. Friedrich, Praha 1935, 262, k roku 1410 *Bohuslao de Janowicz alias de Risemberg*. V Deskách dvorských Království českého, díl IV., čtvrtá kniha provolací z let 1453–1480, Praha 1941, 1073 ad., je zmíněný Racek nazýván *Racek starý z Ryzmberka*. Ke znaku rytířů z Janovic srov. August Sedláček (2002, 360–361).

5) Např. F. Šmahel (1993 b, 59) počítá mezi padlými v bitvě u Vyšehradu Racka Švihovského z Rýzmburka(!), ač evidentně šlo o Racka Rýzmberského z Janovic. Podobně V. Bystrický (2004, 121) uvádí též Racka Švihovského z Rýzmberka mezi padlými u Vyšehradu. Už F. Palacký (1894, 227) má správně Racka z Janovic na Risenberce, zatímco V. V. Tomek (1879, 110) nechal u Vyšehradu padnout Racka Švihovského z Risenberka, v čemž byl zřejmě ovlivněn pasáží z rukopisu M Starých letopisů českých (ed. F. Palacký, 55), kde mezi padlými figuruje Racek Švihovský z Risenberka. V rodě Švihovských z Rýzmberka se ovšem žádný Racek nevyskytuje. O rodu pánů z Rýzmberka a ze Skály a jeho predikátech naposled M. Novobilský a P. Rožmberský (2005, od 8 passim).

6) Břeněk z Rýzmberka dosazoval kněze Petra 9. září 1403 (viz LC 1865–1866, 46). O hradě Rýzmberku a jeho držitelích naposled Z. Procházka (2004).

7) O rodu z Klenové a z Janovic obšírně J. Úlovec (2004, 23–50) a J. Jánský (2004, 51–167).

8) Žádná listina Václava IV. na Královský hvozd se nedochovala, ale darování odumřelých statků ve Vitni a Stráže Bohuslavovi z Janovic jinak z Rýzmberka, Volfardovi z Únětic řečenému Škola a Otíkovi z Kydlin roku 1410 (DD II, 262) s držbou Královského hvozdu jistě souvisela. Z Vitně na Prenet je vzdušnou čarou pouhých 6 km a Václav IV. snad zamýšlel tímto darováním svěřit obranu hranice u klatovské silnice na Nýrsko zkušeným hraničářům z rodu Janoviců. Bohuslav možná jistou dobu patřil do okruhu „milců" vrtkavého krále Václava, nebo spíše tímto darováním řešil panovník svou insolventnost.

9) O dotyčné loupežné družině obšírně Z. Šimeček (1955, 27–30), k soukromým válkám (záštím) Racka Rýzmberského z Janovic srov. J. Jánský (2001, 115–120). O starším zápise Janoviců na Královský hvozd svědčí dodatek v regestu Zikmundovy listiny na Královský hvozd a clo v Nýrsku a Hamrech pro Bohuslava z Rýzmberka a z Janovic dat. 16. 8. 1429 v Prešpurku (Bratislavě), v registrech zápisů z r. 1454 v AČ 1, 1840, 530: *... a list prwé jim na to zboží na 300 kop udělaný aby žádné moci neměl.*

10) Protokol z prachatické městské knihy publ. V. Starý (1997, 26).

11) Editorka popírá Březanův údaj o tom, že Přibík z Janovic sloužil Rožmberkům na Čečovicích, nevidím však k tomu důvod. Srov. A. Sedláček (1935,118), kde se mj. uvádí, že Čečovice držel Jindřich z Rožmberka jako poručník Anny z Velhartic. O záští rýzmberských Janoviců s Jindřichem z Rožmberka obšírně J. Šusta (1995, 43–44). Smlouva Jindřicha z Rožmberka s Pajrekem proti Rackovi a jeho bratrům z Janovic seděním na Rýzmberku. Regesta Bohemiae et Moraviae... (1978, 265), listina 671, datovaná 24. června 1412.

12) O Wildenfelsech (též Willenfelsech či Wallenfelsech) erbu červených růží v zlatém poli W. Hund (1585, 371), o týchž na českém lénu Schönkirch, Národní archiv, fond Hejtmanství německých lén, sign. 18 K Schönkirch, a F. X. Lommer (1997 II, 6 a 16), o jejich neoprávněné držbě č. léna Plesberg viz DD IV, 24 a 179. Z dotčených zdrojů nelze zjistit, zda Wildenfelsové drželi česká léna Schönkirch a Plesberg v Horní Falci již v době Racka I. z Janovic na Rýzmberce. Žofka z Wildenfelsu je uváděna jako Rackova manželka k roku 1416, tamtéž, 1045.

13) O soukromých válkách neboli záštích Racka I. Rýzmberského z Janovic obšírně J. Jánský (2001 b, 115 ad.)

14) K odboji Švamberků a Janoviců proti Václavovi IV. srov. J. Jánský (2006, 45–46). Svědectví Pražanů z 3. července 1414, že bratři z Janovic a páni ze Švamberka byli od krále přijati na milost, viz AČ 1, 195–196.

15) G. Bücherl (1988, 64) polemizuje s Würdingerem odvolávajícím se na Schuegrafovu Chronik von Neunburg vorm Böhmer-Wald, zda to mohli být už v roce 1418 husité, ale F. X. Lommer (1988, 21) také potvrzuje český útok na Schwarzhofen a Neunburg v roce 1418 na základě pramenné edice A. F. Oefeleho, Rerum Boicarum scriptores nusquam antehec editi.

16) Den předtím přijal král Zikmund do svých žoldnéřských služeb i Petra ze Šternberka, čímž se Pasov jeví důležitým verbířským centrem především proti husitským Čechám, neboť odtud hrozil Zikmund svému bratru křížovou výpravou a sesazením z trůnu, jestliže nebudou podniknuta rázná opatření proti kacířům (Baum 1996, 176).

17) Regest Rackovy smlouvy v Regesta sive Rerum Boicarum... (1849, 315).

18) Vavřinec z Březové k těmto událostem praví: *„Potom v měsíci listopadu téhož roku, totiž 1419, zajal blízko Klatov pan Racek z Ryžmberka a jeho lidé na cestě jednoho kněze Jana řečeného Nákvasa, který navštěvoval*

po vsích lid horlivě oddaný přijímání z kalicha, a zvláště nemocné, a podával jim svátost těla a krve Páně, a vydal ho za veliké peníze Němcům, kteří tehdy přišli z Bavor na pomoc svrchujmenovanému panu Rackovi proti Klatovským. Když pak se nijak nechtěl přísahou odříci podávání pod obojí způsobou obecnému lidu, k čemuž ho ti Němci nutili, byl zahrnut rozličnými potupami, urážkami a nadávkami, přivázán k jednomu stromu provazy, které mu provlékli rukama probodenýma meči, obložen naházeným proutím z plotů a slamou a zahuben plameny ohně." (Vavřinec z Březové 1954, 40–43).

19) Azyl kartuziánů na Prenetu zmiňuje E. Maur (2001, 15). O osudech smíchovských kartuziánů M. M. Buben, (2007, 325–326).

20) Regest Zikmundovy listiny pro Bohuslava z Rýzmberka a z Janovic v registrech zápisů z roku 1454 v Archivu českém, díl II (1842, 530). Dluh krále Zikmunda Bohuslavovi narostl tedy z původních 300 kop na 700 kop grošů.

21) F. A. Heber (2002, 358), kap. O Starém Herštejně.

22) O panovníkových mandátech do Domažlic, Berouna a Českých Budějovic píše F. Šmahel (1993 b, 289), o shromáždění v Žinkovech a tažení na Prahu SLK (1959, 55) a J. Vančura (1927, 163).

23) O. Schubert (1933) považoval Elsenberky za fojty pivoňského kláštera, což lze připustit také vzhledem k tomu, že autor prohlédl v roce 1888 zbytky archivu kláštera. O Elsenbercích na Starém Herštejně zevrubně J. R. Schuegraf (1835).

24) Registra zápisů z roku 1454, AČ 2, 465–466.

25) Listina v Archivu České koruny, Národní archiv v Praze, sign. AČK 1481. Za upozornění na dodatečné vyobrazení znaku děkuji PhDr. D. Čumlivskému, který mi poskytl i kopii dokumentu.

26) Zjištění souvislosti popsaného znaku se znakem vymřelých rytířů ze Starého Herštejna je problematické. Zřejmě se jednalo o erb *kesselhacken* (háky na hrnce) asi roku 1362 vymřelé linie Hürnheim-Hochaus, po níž drželi Starý Herštejn Elsenberkové z Hirnheimu z linie Hürnheim-Rauhaus-Katzenstein, která měla původně ve znaku husu a později kočku (o znaku Ebrzvínů viz heslo Ebrzvín z Hradiště v Ottově slovníku naučném). A. Sedláček označuje znak Ebrzvínů jako liliový triangl (2002, 324), ale podle mého soudu se jednalo o modifikaci znaku *kesselhacken*, který byl v českém prostředí téměř neznámý. M. Kolář (1902, 14) uvádí, že tento znak byl oblíbený v Hanoversku a dále ho již nezmiňuje. Obecně ke znaku *kesselhaken* viz G. Oswald (1984, 223). Jedna z heraldických variant háku na hrnce v podobě trojúhelníku, jak ho užíval např. rod Kettlerů, jeví jistou podobnost s liliovým trianglem, a tak patrně došlo při jeho převzetí k modifikaci vyplývající buď z nepochopení, nebo ze snahy přizpůsobit ho znaku Ebrzvínů.

27) O Ebrzvínech na Nekmíři viz A. Sedláček (1937, 227).

28) K vladykům z Otova srov. J. Čechura (1984, 413–419) a E. Maur (1987, 335–349).

29) O tomto knězi viz F. Šmahel (1988, 318). Vlk působil roku 1417 na Ústecku, v březnu roku 1420 je zmiňován mezi kněžími, kteří s Žižkou opustili Plzeň a dorazili do Tábora, kde mimo jiné kázali o tom, že soudný den přijde v roce 1420 (SLV 1937, 27). Spor Matěje Vlka s domažlickým purkmistrem Jankem a konšely, jakož i následujícího dne s domažlickou obcí o tělesné přítomnosti Krista ve svátosti oltářní uvádí Jan z Příbramě (2000, 85). Autor bohužel neuvádí, kdy a za jakých okolností přišel Matěj Vlk do Domažlic.

30) Vypálení Pivoně *in festo Monice* uvádí K. Hájek (b. d., f. 2′), kde cituje z Valentina Weidnera, Chronographus Illustrissime stirpis Kolovratae et conventum nonnulorum (1728).

31) Tištěné kázání borského faráře a magistra filosofie Josefa Schmidta in: Jubilejní slavnost řádu sv. Augustina na Pivonce: 700-letého ročení vítězství Břetislavova nad Jindřichem III. – 13. 8. 1040 – 13. 8. 1740, Jubel-Fest der Streit- und triumphierenden Kirchen Im Jubel-Jahr Ein Tausend siebenhundert und viertzig von Stifft und Aufrichtung des Stifft oder Piwonker Convents des Einsiedler-Ordens S. P. Augustini (vytištěno v Praze tiskařem J. N. Fitzkym bez uvedení roku, za převora Cyriaca Wotawy), f. K2′, kde se praví: *Was soll ich melden von jenen herrlichen Früchten, die dieser Garten* (míněn metaforicky pivoňský klášter) *auss dem Schloss Hirschstein dem Himmel geliefferet, allwo in den von Ketzern mit Feuern angesteckten Gebäu auf einmahl eine zahlreiche Menge der Glaubens Bekenner, unter welchen etliche von denen Herren Patribus zu Aschen verbrennet.*

32) V orig: *Acht Tage vor Pfingsten gewonnen die Tauser das Schloss Hirschstein, nicht weit von Romsperg, allwo sie ebenfalls siebzehn Päbstler verbrennen liessen. Von dar zogen sie sich nach dem Kloster Stock, welches sie zerstörten und einzogen.* Z. Theobald (1750, 255).

33) V orig. *„Anno 1421 octo diebus ante Pontecosten Tustenses haeretici arcem munitissimam, in quam loci fiducia suas opes multi ex nobilitate et sacerdotes ex templis inluterunt, Hirštejn ad Ronsberg in Pilsnensi Provincia sitam expugnant in eaque septem decim vira catholicos reliquiosi pleraque, ut probabilis conjectura evincit, flammis enecant, deinde in descensu montis nobile Coenobium Pivoncanum incendunt.*" B. Balbín (1682, 146).

34) J. Schaller (1789. 62), *Riesenberg, Ryznberk ...ein verfallenes Bergschloss ...von Žižka 1421 grossentheils zerstöret wurde,* a J. G. Sommer (1839, 114) *Žižka zerstörte Riesen-berg im J. 1421. a 139 ...17. Mai 1421 wo Žižka das Kloster* (Pivoň) *überfiel und zerstörte.*

35) Společné tažení pražanů a táborů do východních Čech nejpodrobněji rekonstruovali V. V. Tomek (1879, 148–151) a F. Šmahel (1993 b, 79–81.

[36] K vladykům z Otova srov. J. Čechura (1984, 413–419) a E. Maur (1987, 335–349).

[37] Jubilejní slavnost řádu sv. Augustina na Pivonce, Historischer Innhalt f. C´: *Andere Gedächtnusse und Handschrifften bezeugen / dass noch viele Ordens-Männer auss dem Stockauer Closter / auf dem alten Schloss Hierschstein durch dass Feuer umkommen.*

[38] K Žižkovu druhému tažení proti plzeňskému landfrýdu srov. J. Jánský (2001 b, 149–151).

[39] Zevrubně o Elsenbercích z Hirnheimu na Starém Herštejně viz J. R. Schuegraf (1835).

[40] Všech devět zachovaných Žižkových listů publikoval F. Šmahel (1969, 221 ad.).

[41] Aspoň tak to tvrdí A. Sedláček (1935, 63).

[42] Smlouvu o hradech Rýzmberku a Novém Herštejně uzavřel Bohuslav z Janovic s štrubinským vicedomem (místodržícím) Ibanem z Cortenbachu, viz G. Bücherl (1988, 67), o vstupu Racka II. Rýzmberského do bavorských služeb již v roce 1424 píše J. Blau (1939, 42), ale pokud se týká údaje o Rackově sedmitýdenním léčení ve Straubingu po úrazu paže od koně, pak se určitě jedná o Bohuslava. Nelze však vyloučit, že mladý Racek již v té době byl bavorských službách.

[43] Viz dopis Hynka Krušiny a Jana ze Švamberka, Viléma z Nečtin, Buriana z Gutštejna a Bohuslava z Janovic seděním na Rizmberce Oldřichovi z Rožmberka a dalším českým pánům dat. 23. 8. 1425, se žádostí, aby se u krále Zikmunda, jenž neodpovídá na jejich urgence o zaplacení dluhu pojištěného zástavou králových klenotů, přimluvili za splacení. Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka (1929, 73).

[44] O tom, že Bohuslav přenechal Rackovi II. v roce 1427 Rýzmberk jsem však nenašel žádné doklady.

[45] V textu Q, 45, letopisec uvádí, že křižáci *v úterý před Matkú boží na nebe vzetie* (14. 8. 1431), *když ještě míli od nich byli, do Domažlic jedúce, hned z božieho dopuštěni, velikým stra-chem zastrašeni jsúce, prvé než je Čechové spatřili, s vozy svými do lesóv bavorských a na Rýzinberk za Domažlici jsú utekli.* Zarážející je, že bratři z Janovic na Rýzmberce nejsou uváděni v příměři, které uzavřeli mocní představitelé plzeňského landfrýdu jako byli Fridrich a Hanuš Kolovratové, Burian a Jan z Gutštejna, Ctibor z Volfštejna na Hostouni a další s Domažlicemi 25. listopadu 1429 (AČ 3, 267–268), z čehož soudím na stále nevyřízené účty Janoviců s Domažlicemi.

[46] Listinu cituje Schuegraf (1935 f. 6) s poznámkou: ist in Archivo noch vorhanden, neuvádí však v jakém archivu. Opis listiny v Kopialbuch 1330–1641, 16. Brief, f. 33, Bayer. Hauptstaatsarchiv München, Notthafft--Archiv Lit. 1074. Pokud se týká údaje, že v roce 1427 drželi Starý Herštejn Kolovratové, poukazuji na moji studii (Jánský 2001, 50 a 51), kde jsem rozvedl, že se jednalo o Nový Herštejn.

[47] Podrobněji k srážce u Höllu a protiútoku do českého pohraničí J. Jánský (2003, 42–44).

[48] Nápis na již neexistujícím kamenném náhrobníku se čtyřmi erby zachytil Schuegraf (1835, f. 5´): *Etiam hic sepulta est D(omi)na Ottilia de Seyboltstorff, quae huic monasterio beneficit, obijt an(n)o 1431 Idus Martij.*

[49] O Ctiborovi z Volfštejna na Hostouni a Starém Herštejně A. Sedláček (1935, 104–105 a 110).

Jiří Jánský: Eroberung der Burgen Rýzmberk und Starý Herštejn durch die Hussiten von Domažlice im Mai des Jahres 1421

Die Burgen Rýzmberk und Starý Herštejn in der Nähe der Stadt Domažlice (Taus) hatten an der südwestlichen Grenze Böhmens eine adäquate Funktion. Beide Fortifikationen überwachten die wichtigen Grenzübergänge an beiden Zweigen des Regensburger Goldenen Pfades, der den Grenzwald im Pass von Všeruby und Sattel von Herštejn oder Vranov durchquerte. Zwischen diesen Grenzübergängen führte durch den Pass von Domažlice ein weiterer Zweig des Regensburger Pfades, den die befestigte königliche Stadt Domažlice mit der Burg der Choden verteidigte. Seit der Regierung des Přemysl Otakar II.bildeten die genannten Fortifikationen in Verbindung mit den Dörfern der Choden von Domažlice ein gut durchdachtes System der Grenzverteidigung an drei Zweigen des Regensburger Weges gegen die feindlichen Überfälle aus Niederbayern und der Oberpfalz. Die Situation änderte sich radikal am Beginn der Hussitenkriege, als Domažlice im Frühling 1421 den katholischen Pilsner Landfried verliess und sich dem Tabor-Bündnis Žižkas anschloss. Beide genannten Burgen in der Nachbarschaft der Stadt, die sich noch im Besitz der Katholiken befanden, bedeuteten plötzlich eine ernsthafte Bedrohung der hussitischen Stadt.Sie waren nicht nur ein Sitz der feindlichen Besatzungen, sondern ermöglichten auch den Kreuzfahrern ein leichteres Durchdringen in die böhmischen Grenzgebiete. Diese Tatsachen waren die grundsätzlichen Anregungen für die Eroberung beider Burgen durch die Hussiten von Domažlice im Mai des Jahres 1421.

Rund um die Eroberung der Burgen Rýzmberk und Herštejn in der behandelten Periode verbleiben allerdings viele Unklarheiten – chronologische sowie sachliche.Die Studie ist ein Versuch ihrer teilweisen Aufklärung. Auf Grund der Analyse des Berichtes in der Hussitischen Chronik des Vavřinec von Březová über die Eroberung einer nicht genannten Fortifikation durch die Hussiten von Domažlice im Mai 1421 und dessen Konfrontation mit weiteren Quellen, identifiziert der Autor das eroberte Objekt als die Burg Rýzmberk bei Kdyně. Gleichzeitig widerlegt der Autor die Behauptungen einiger Historiker, dass an der Eroberung der Burg Rýzmberk und des Klosters Pivoň/Stockau bei der Burg Starý Herštejn persönlich der Hauptmann von Tábor Jan Žižka von Trocnov beteiligt war.

Schliesslich gelangt der Autor zur Schlussfolgerung, dass im Laufe des Mai 1421 die Hussiten von Domažlice zwei Burgen in ihrer Nachbarschaft eroberten. Zuerst am 3. und 4. Mai die Burg Starý Herštejn im teilweisen Besitz Friedrichs von Elsenberk und anschliessend zwischen dem 12. bis 18. Mai die Burg Rýzmburk im Besitz des Bohuslav, Půta und Jan Rýzmberk von Janovice, wobei sie auf ihnen mehr als 33 Perrsonen verbrannten. An der Eroberung beider Burgen war Žižka evident persönlich nicht beteiligt, respektive konnte nicht beteiligt sein. Die Stadt Domažlice bildete die westlichste und demnach strategisch sehr wichtige Vorhut des hussitischen Bündnisses von Tábor gegen den katholischen Landfried Pilsen und die Eroberung der erwähnten Burgen war zweifellos vollkommen in Žižkas Intentionen, wenn sie nicht direkt auf seinen Anlass erfolgte.

Prameny nepublikované:

BHM: Bayerisches Hauptstaatsarchiv München. Kopialbuch 1330–1641, Notthafft-Archiv.
AČK: Národní archiv v Praze. Archiv České koruny, sign. AČK 1481.
HNL: Národní archiv v Praze. Fond Hejtmanství německých lén, sign. 18 K Schönkirch.

Prameny publikované a rukopisy:

AČ 1: Archiv český, díl I, ed. Palacký, F. 1840. Praha.
AČ 2: Archiv český, díl II, ed. Palacký, F. 1842. Praha.
AČ 3: Archiv český, díl III, ed. Palacký, F. 1844. Praha.
AČ 6: Archiv český, díl VI, ed. F. Palacký, F. 1872. Praha.
Balbín, B. 1986: Krásy a bohatství české země – Výbor z díla Rozmanitosti z historie Království českého, překl. H. Businská, ed. Tichá, Z. Praha.
Balbín, B. 1682: Miscellanea historica regni Bohemiae. Liber IV, Hagiographus. Praha.
Beckovský, F. 1879: Poselkyně starých příběhův českých I. Ed. Rezek, A. Praha. DD II: Desky dvorské Království českého, díl II, druhá kniha provolací z let 1395–1410. Archiv český, díl XXXV. Ed. Friedrich, G. 1935. Praha.
DD IV: Desky dvorské Království českého, díl IV. In: Archiv český, díl XXXVII. Ed. Friedrich, G. 1941. Praha.
Hájek K., Historie kláštera Pivonského, pozůstalost v Muzeu Jindřicha Jindřicha v Domažlicích.
Jan z Příbramě, Životy kněží táborských. Ed. Boubín, J. 2000. Příbram.
Kronika Bartoška z Drahonic. In: Ze zpráv a kronik doby husitské. Ed. Hlaváček, I. 1981. Praha.
LC: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim V. Ed. Tingl, F. A. 1865–1866. Praha.
Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka, sv. 1. Ed. Rynešová, B. 1929. Praha.
Magister Laurentius de Březina de gestis et variis accidentibus regni Boemiae 1414–1422. Ed. Höfler, K. 1856. In: Fontes rerum austriacarum 1. Abt., Scriptores, 2. Bd., Geschichtschreiber der husitischen Bewegung in Böhmen, Th. 1. Wien.
Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16) Tomus III, Fontes archivi publici Treboniensis. Ed. Kopičková, B. 1978. Praha.
Regesta sive Rerum Boicarum Authographa e Regni Scriniis fideliter in Summas contracta. Edd. C. H. de Lang – Maxmilian de Freyberg, Vol. XII, Monaci (v Mnichově) 1849.
Rerum Bohemicarum Ephemeris, Sive Kalendarium Historicum: Ex Reconditis Veterum annalium monumentis erutum. Authore m. Procopio Lupacio Hlawaczowaeo, Pragensia, Pragae Anno MDLXXXIII.
Rožmberské kroniky krátký a sumovní výtah od Václava Březana – *Kurzer und summarischer Auszug aus der Rosenbergischer Chronik*. Ed. Kubíková, A. 2005. České Budějovice.
Schuegraf, J. R. 1835: Belagerung, Eroberung und Zerstörung der Veste Hirschstein in Böhmen bei Waldmünchen, nepubl. rukopis datovaný r. 1835 a uložený v Stadtarchiv Regensburg.
SL: Staří letopisové čeští. In: Dílo Františka Palackého, sv. 2. Ed. Charvát, J. 1941. Praha.
SLK: Staré letopisy české z rukopisu Křížovnického. Edd. Šimek, F. – Kaňák, J. 1959. Praha.
SLT: Staré letopisy české (texty nejstarší vrstvy). In: Prameny dějin českých, Nová řada, II. díl. Edd. Černá, A. M. – Čornej, P. – Klosová, M. 2003. Praha.
SLV: Staré letopisy české z vratislavského rukopisu novočeským pravopisem. Ed. Šimek, F. 1937. Praha.
Vavřinec z Březové, 1954, Husitská kronika. Ed. a překlad Heřmanský, F. Praha.

Literatura:

Baum, W. 1996: Císař Zikmund. Praha.
Blau, J. 1939: Böhmens Kampfheide. Neuern (Nýrsko).
Buben, M. M. 2007: Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích, II. díl, II. sv.: Mnišské řády. Praha.
Bücherl, G. 1988: Hussitennot – Die Zeit der Hussitenkämpfe 1420–1433. In: Waldmünchner Heimatbote, H. 18/1988, 58–71.
Bystrický, V. 2004: Husitství v západních Čechách. In: Dějiny západních Čech, 1. díl, 112–149. Plzeň.
Čechura, J. 1984: Na okraj interpretace jednoho Žižkova listu – *Randbemerkungen zur Interpretation eines Briefes von Žižka*, Husitský Tábor 6–7, 413–419.
Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
Durdík, T. 2005: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků – Západní Čechy – *Ruins of castles, fortresses and strong-holds – West Bohemia*. Praha.
Friedrich, G. 1997: Rukověť křesťanské chronologie. Praha/Litomyšl.
Heber, F. A. 2002: České hrady, zámky a tvrze, 1. díl – Západní Čechy. Ed. a překlad Bukačová, I. Praha.
Hlinomaz, M. 2009: Dějiny kláštera premonstrátek Chotěšov – *Mit dem deutsche Zusammenfassung*. České Budějovice.
Hofinger, V. 2002: Die alte Salzstrasse von Regensburg nach Böhmen – Verlauf, wirtschaftliche Bedeutung, Funktionzeitsraum. Der Abschnitt von Rötz bis Pilsen, Prag. In: Regensburger Beiträge zur Regionalgeographie und Raumplanung, Bd. 8. Kallmünz (Sonderdruck).

Holý, V. 1988: Počátky osídlení Královského hvozdu na Šumavě. – *Die Anfänge der Besiedlung des Königlichen Wald-Hwozdes im Böhmerwald.* Minulostí západočeského kraje XXIV, 141–168.
Hund, W. 1585: Bayrisch Stammbuch. Ingolstadt.
Jánský, J. 2001 a: Dějiny hradu Nového Herštejna a jeho držitelů. – *Geschichte der Burg Nový Herštejn/Neu Herstein.* Západočeský historický sborník 7, 41–87.
Jánský, J. 2001 b: Kronika česko-bavorské hranice I – *Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze I.* Domažlice.
Jánský, J. 2003: Kronika česko-bavorské hranice II – *Chronik der böhmisch-bayerischen Grenze II.* Domažlice.
Jánský, J. 2006: Páni ze Švamberka. – *Die Herren von Švamberk (Schwanberg).* Domažlice.
Jánský, J. 2004: Rytíř Přibík Klenovský z Klenového (1416–1465) – „bohatýr neodolatelný" a „Jidáš táborů". Sborník prací z historie a dějin umění 3/2004 Klenová, 51–167.
Jánský, J. 2009: Hroznatovci a páni z Gutštejna. Domažlice.
Jubilejní slavnost řádu sv. Augustina na Pivonce: 700-letého ročení vítězství Břetislavova nad Jindřichem III. – 13. 8. 1040 – 13. 8. 1740, Jubel-Fest der Streit- und triumphierenden Kirchen Im Jubel-Jahr Ein Tausend siebenhundert und viertzig von Stifft und Aufrichtung des Stifft oder Piwonker Convents des Einsiedler--Ordens S. P. Augustini (vytištěno v Praze tiskařem J. N. Fitzkym bez uvedení roku, za převora Cyriaca Wotawy).
Kolář, M. 1902: Českomoravská heraldika I. Praha.
Kunzelmann, A. 1972: Geschichte der deutschen Augustiner-Eremiten, Teil 3, Die bayerische Provinz bis zum Ende des Mittelalters. Würzburg.
Lommer, F. X. 1907: Die böhmische Lehen in Oberpfalz I, II. Amberg.
Lommer, F. X. 1988: Geschichte der oberpfälzischen Grenzstadt Waldmünchen. Grafenau (reprint).
Maur, E. 1987: Ještě jednou Kučtajn Žižkova listu Domažlickým – *Noch einmal Kucztein in Žižkas Brief an die Tauser.* Husitský Tábor 9/1987, 335–349.
Maur, E. 1999: Počátky pivoňského kláštera – mýty, realita, otázky – *Die Anfänge des Klosters Pivoň/Stockau – Mythen, Realitäten, Fragen.* Minulostí západočeského kraje XXXIV, 7–34.
Maur, E. 2001: Řezenská cesta a zemské stezky na Domažlicku – *Der Regensburger Weg und die Landeswege in der Domažlicer/Tauser Gegend.* Západočeský historický sborník 7, 5–39.
Novobilský, M. – Rožmberský, P. 2005: Hrad Skála u Přeštic. Plzeň.
Nutzinger, W. 1982: Neunburg vorm Wald, Historischer Atlas von Bayern, Teil Altbayern, H. 52. München.
Oswald, G. 1984: Lexikon der Heraldik. Leipzig.
Palacký, F. 1894: Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě I a III. Praha.
Procházka, Z. 2004: Hrad Rýzmberk. Plzeň.
Sedláček, A. 1935: Hrady, zámky a tvrze Království českého IX. Praha.
Sedláček, A. 1937: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha.
Sedláček, A. 2002: Atlasy erbů a pečetí české a moravské středověké šlechty, sv. 3. Ed. Růžek, V. Praha.
Schaller, J. 1789: Topographie des Königreichs Böhmen XII, Klattauer Kreis. Praha.
Schubert, O. 1933: Augustiner Konvent in Stockau, Pilsner Tagblatt 34, č. 91.
Sommer, J. G. 1839: Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt, VII. B., Klattauer Kreis. Prag.
Starý, V. 1997: Prachatice a Jan Neumann. Prachatice.
Šimeček, Z. 1955: Lapkovské bratrstvo Václava Hrona na Prachaticku – *Die Räuberbande des Václav Hron im Gebiet von Prachatitz.* Jihočeský sborník historický 24, 27–30.
Šmahel, F. 1988: Dějiny Tábora, I. díl, 1. sv. České Budějovice.
Šmahel, F. 1993 a: Husitská revoluce 2 – Kořeny české reformace. Praha.
Šmahel, F. 1993 b: Husitská revoluce 3 – Kronika válečných let. Praha.
Šmahel, F. 1969: Jan Žižka z Trocnova. Praha.
Šmahel, F. 1987: Organizace a skladba táborské strany v letech 1420–1434 – *Die Organisation und Struktur der Taborer Brüderschaft in den Jahren 1420–1434,* Husitský Tábor 9/ 1986–1987, 7–90.
Šusta, J. 1995: Jindřich z Rožmberka. Praha.
Theobald, Z. 1750: Hussitenkrieg oder Geschichte des Lebens und der Lehre Joh. Hussens ingleichen der Böhmischen einem Kirche nebst Anhange des Böhmischen Glaubensbekentnisses. Breslau.
Tomek, V. V. 1879: Dějepis města Prahy IV. Praha.
Tomek, V. V. 1993: Jan Žižka. Praha.
Trajer, J. 1862: Historisch-statistische Beschreibung der Diöcese Budweis.
Úlovec, J. 2004: Hrad a zámek v Klenové, Sborník prací z historie a dějin umění 3/2004, Klenová, 23–49.
Vančura, J. 1927: Dějiny někdejšího král. města Klatov, I. díl. Klatovy.